

בס"ד

סיפור נפלא זה הוא מהמיוחדים שבסיפוריו של ר' דוד זריצקי שעדיין לא פורסמו בספרים. סיפור מלא רגש עמוק של אהבה יהודית אמיתית, לבבית, הפורטת על הנימים הדקים שבנפש. אי אפשר שלא לדמוע מהתרגשות נוכח המחזה המלבב המשתקף בסיפור, ומתחושת כמיהה וכיסוף שנזכה גם אנו לחיות חיי ישרים כמותו.

סיפור זה התפרסם בקובץ שיצא לאור לפני שישים שנה על ידי סמינר "בית יעקב" בתל אביב, לרגל 25 שנה לייסוד הסמינר. בנוסף לסיפור זה כתב הסופר, לבקשת מנהל הסמינר הרב מאיר שצ'רנסקי ז"ל, מסה נפלאה בשם "הבת, האשה והאם", לדמותה של בת ישראל ולתפקידו של "בית יעקב" עליו מוטלת המשימה להכשיר אותה לתפקיד הנעלה של אשה ואם בישראל. סיפור זה מהווה, אם כן, מעין השלמה למאמר בהציבו אספקלריה מזהירה לדמות אמיתית ושלמה של אשה ואמא יהודיה כשרה, של חיים יהודיים נכונים ומאושרים וצורה נשגבת של בית יהודי קדוש ושלם.

בברכה
מערכת "נר לדוד"

הריקוד האחרון

~ סיפור ~

א.

ערב שבת בין השמשות בא אחד הילדים במרוצה והודיע כי הסבא מרגיש ברע.

בשבוע האחרון הלך הסבא ונחלש, ומשהרגיש כי בא זמנו, חייך כלפי העולם שכה היה טוב כלפיו, העלה את חיוכו ביחד עם עיניו כלפי מעלה ואמר:

"לא מהרתי במשך למעלה משמונים שנות חיי, לא אמהר גם כעת, לאט לאט אלך לי..."

מהרתי להתעטף בבגדי שבת ורצתי לביתו של סבא שנמצא בחצר סמוכה. משהגעתי לביתו כבר מצאתי שם כמעט את כל בני המשפחה הקרובים. שני החדרים הקטנים צרו מהכיל את כולם. אם-כי באו רק הבנים והנכדים, בכל-זאת התאספו כמאה איש שנצטופפו בחדרים, במטבח ולכל אורכה של המרפסת שנמשך על פני כל החצר.

נגשתי למטתו. חיוכו שתמיד נתגלגל מבין שערות זקנו, נתפורר ושביביו הבהיקו על פני המיטה. הוא פתח לאט את עיניו, הציץ בי, רצה להושיט לי את ידו ולא יכול, אותה לי רק באצבעותיו שאתקרב אליו עוד יותר.

גחנתי עליו. נדף ממנו אותו ריח של נקיון רוחני שהייתי מריח בלכתנו יחד מן המקוה בערב-שבת. פניו היו שטופי אור ודומה כאילו רק כעת רוחצו. כעת היו עיניו פקוחות לרווחה, אישוניו נעמדו עלי לרגע, נדמה היה לי, כאילו הוא רצה למסור לי משהו. שאלתי: – מה?

הוא נענע בראשו, קרץ בעיניו שאתקרב עוד ומשזקנינו נפגשו, הרגשתי דקירת אישוניו שננעצו בתוך עיני. הוא לחש: אני מעביר אליך את חיי... לא כעת. עדיין רוצה אני לחיות כמה ימים. איני יודע משום מה, אולם דוקא כעת עלתה המחשבה הזאת במוחי והחלטתי שכן יהיה... אשאר עוד יום-יומיים, לראות את המשפחה שלי, את כולם. משנתקרבת, עלה בי הרצון למסור את עיני לך... העינים שראו הכל ולא נפגעו.

להוספה לרשימת התפוצה
נא שילחו את המילה "הוספה"
לתיבת המייל "נר לדוד" – nerledovid@gmail.com

שוב הצמיד את אישוניו אל עיני, וככה עמדתי כפוף על גביו במשך שעה קלה, עד שקרץ לי ללכת. התחלנו להתפלל מנחה, אח"כ קבלנו את השבת.

היה זה מחזה בלתי רגיל, שבערב שבת התפללו מאות אנשים על המרפסות, ומתוך חלונות הבתים שהשתקפו על החצר הגדולה. כל דיירי החצר שראו אותנו מתפללים – הצטרפו, גברים, נשים וילדים. מששמעו החצרות הסמוכות את קול התפלה מיהרו לשמוע טיבה, ומשנודע להם, כי ר' מרדכי מרגיש ברע ומשפחתו אצלו, על מנת להימצא בעת יציאת נשמה, הצטרפו גם הם לצבור המתפללים.

בעת קבלת שבת היתה כבר כל החצר למטה מלאה מתפללים.

במשך כל זמן התפלה עמדתי ליד מטתו של סבא. קולות המתפללים הגיעו לאזניו, כנראה, כי הוא סובב ראשו לכל צד, כאילו רצה לשמוע יותר טוב את התפלה. במשך התפלה נוכחתי כי הוטב לו. הוא הרים כמה פעמים את ידיו ונענע אותן. עיניו נשארו כל הזמן פתוחות, והוא העביר את מבטו מבן לנכד, מנכד לבן, וסקר כל אחד בהתעניינות, מבלי שהנסקר ירגיש בכך. פניו הנפולות, שכמעט נאבדו בזקן הרחב, נתיישרו קמעא, קבלו גוון.

משסיימו את התפלה חייך אלי ואמר בקול:

...אמרתי, לא אמרה כעת, לאט-לאט אלך לי. והנה החלטתי, שעדיין אין עלי ללכת.

השלך הס בחדר. כולם, הגדולים והקטנים, עמדו מאובנים והביטו ישירות על פניו החייכניות של הסבא. הם באו להימצא ליד מיטתו בעת יציאת הנשמה, והנה הוא מודיע קבל-עם ש"החליט" עדיין לא ללכת.

כולם שתקו. רק כעבור כמה דקות של שתיקה התחילו הקשישים שבנו לגשת אליו, כמו בכל ליל שבת, לומר "שבת-שלום". כל אחד משלש מאות וכמה בני המשפחה: ילדים, נכדים, דור שלישי, רביעי וחמישי, עמדו בתור לומר "שבת-שלום" לאבי המשפחה. תמיד היו שניהם מתיישבים, הסבא והסבתא, זו ליד זה, מנענעים בראשיהם בחיך, שואלים "מה נשמע אצלך?" או: "נו! מתי?...!", טופחים למישהו על הלחי, טפיחת חיבה או תרעומת. כל אחד מן הילדים היה מקבל מיני מתיקה והולך לו אחורנית ביראת הכבוד.

אלא, שבלייל שבת זה לא ירבה הסבתא ממש לידו. היא נתיישבה בסמוך לו על שרפרף, פניה הקטנים שנצטמקו עד לכזית הבהיקו משמחה בראותה את "שלה" שב כאילו לתחיה. היא החזיקה ידה על גבי הכר הגדול עליו השים ראשו, ורק אני הבחנתי במבטים שהסבא פזל לעברה והיא לא הבחינה בהם.

ניגשו הקשישים על ילדיהם, נכדיהם וניניהם, נגשו המבוגרים עם ילדיהם ונכדיהם, אחריהם באו הצעירים עם ילדיהם ואחריהם באו הנערים והבחורות. היתה זו תהלוכה ארוכה שנמשכה למעלה משעה, וכל אותו הזמן שכב הסבא כשפניו מתיישרים, עיניו מתנוצצות, ונענע בראשו לכל אחד. הסבתא מלווה בעיניה הקטנות, שכל האמהות נצטברה בהן – נוזפת בנכדה בחודש האחרון להריונה שבאה מרחוק, תוחבת לידיים קטנות משהו שרק היא יודעת מזה, וכשנגמרה התהלוכה, עמדה הסבתא מן השרפרף, גחנה על בעלה ולחשה לו:

— ועתה נעשה קידוש?

הוא חייך: "כמובן! הגידי נא לילדים שלנו שישארו, רוצה אני לקדש בפניהם בפעם האחרונה". מעולם לא התנגדה לו ואף לא העלתה על דעתה שאפשר להתנגד לדעתו. הוא היה בשבילה הכל, חלום הנעורים הקצרים וחדוות כל חייה. היא עמלה קשה במשך שנים שנות נשואיהם בניהול בית המסחר לבדים והוא ישב ולמד. היא ידעה בדיוק מה הוא אוהב וכיצד עליה להגיש לו את מאכליו. הוא מעולם לא ידע מחסור, אם-כי דרש רק מעט מאד והיה מסתפק בלחם ומים.

הם לא אמרו זה לזו אף פעם דברים של חיבה. אי אפשר היה לבטאה במלים, היא היתה בדומיית המחשבה, בעריכת הבגדים לכבוד שבת, בצחצוח הנעליים ובסידור הכביסה לפני ההליכה לבית המרחץ ביום ששי. ריחה היה נמצא תמיד במאכלים הפשוטים. היא הורגשה בפת הלחם שנאפה על ידי סבתא, ובפרקי התהלים שנאמרו ע"י סבא למענה. מבטיהם נפגשו בדומיית החיבה, לפעמים נתחבה אצבע של חיבת הדומייה לתוך הזקן עצמו. ולפעמים ניגרה דמעת חיבה לאחר אנחה שלא הובנה כראוי.

— אוי, "הוא" מרגיש לא טוב.

— המ... "שלי" קצת במיחוש.

והלב היה מתכווץ בדומיה, והלב השני היה מרטיט מתוך שלווה בית הכנסת, ואצבעות הידיים נלחצו אחת לשניה תחת שלחן הלימוד.

— מה שלומה?

— בודאי "הוא" כבר רעב, ואני נתפסתי למחשבות בטלות.

ככה ששים שנה. כמה? לא כי, אלא ששים ושנים שנה ושלשה חדשים ומחצית החודש. כן, כן.

ב.

— קידוש? תמהו כולם. כיצד יקדש האיש שאך לפני שעה קלה נתקשה לנענע ידיו?

אולם סבתא לא תמחה כלל, לגביה די היה שהביע רצונו. היא מיהרה להביא את כוס הקידוש על גבי טס של כסף, מלאתו יין צמוקים מעשה ידי עצמה, העמידה את הטס על כסא סמוך ונגשה אליו להרים ראשו ולהסמיכו על גבי כרים. אולם הוא ביקש ממנה שתעזור לו להתיישב.

הוכינו בתדהמה אולם שתקנו.

— "הוא" רוצה לשבת, זרקה את המלים לאחוריה מבלי להפנות מבטה. עשרות ידיים נשלחו לעזרתה, היא בחרה בזוג ידיים שנשתרבו ראשונות, ושלחה את בעליהן לצדה השני של המטה.

— עמוד כאן, החזק בו. הוא ישב, אני אומרת לך. חזור למקומך, פקדה.

הסבא ישב.

כן, אני מבטיח לכם שישב כהוגן ונדמה לי גם שלא נשען על הכרים כלל.

בהינו בו בפיות פעורים, בעיניים קורנות ובדומיה. בחוץ כבר נדמזמו זמירות השבת מכל החלונות. תינוק נצטעק מעבר לכותל. פתילת הנר הבהבה באנחת רווחה.

— הסבא ישב.

הוא הרים את ידו ותיקן כיפתו הגדולה, רכס כפתור כתונתו, והתקין זקנו, כאשר נהג תמיד לפני שקידש בליל שבת. סקר את כולם ונתחייך:

— עוד פעם נקדש על היין לכבוד שבת, הא?

סבתא הבינה מיד כי ה"הא" מופנה אליה. היא לא נצטחקה, אין צוחקין בפני סבא, בפרט כשהוא עומד לקדש על היין בליל שבת, אלא תיקנה בחטף קיפול בשמלתה הרחבה, העבירה ידה בצניעות על שפתייה, ונתקרבה עוד קימעה למיטתו.

— לתת לך את היין למיטה או שמא תקום?

אנחת תמהון פרצה מלב כולם. הרחש פרץ מאליו משום שאף אחד, אף הבן הקשיש שנינים היו לו, לא היה מעז לומר מלה שלא נתבקש לאומרה. היתה זו מעין צעקה חרישית. היינו נותנים כל מאודנו להעביר רוע הגזירה.

— לקום את אומרת? צדקת, הי... זה היה הצחוק שלו, הצחוק המפורסם שלא הגיע אף פעם לקרסולי צחוק אמיתי, אלא נתלה בין חיוך לבין סלסול של צליל דק מן הדק. אולי באמת לקום, שכן עלי עוד פעם לקדש על היין. הוא הפנה ראשו אליה, הביט חטופות ולבסוף אמר כלעצמו:

— אינני מממהר, עדיין מספיק לי הזמן לומר קידוש בעמידה כיאות.

סבתא רמזה באצבע קטנה ושוב הושטו אליה עשרות ידיים רועדות, מזיעות, עצבניות ואולי גם כעוסות.

ושוב בחרה רק בשתי ידיים הקרובות ביותר, שלחה אותן, מבלי להציץ למי הן שייכות, לעברה השני של המיטה:

— אתה עמוד, אל תיגע בו, אני כבר...

— לעזור לך?

הרהר קמעא. מוטב שתעמדי את מצד זה של המיטה, הם מפחדים ממני... הידיים, תלויות באויר, הורדו מיד. סבתא מיהרה לדחות הצדה את זה שנתמזל מזלו להמצא ממש ליד הסבא, נשארה גחונה מביטה ישר לתוך עיניו שבת-צחוק של שובבות נצנצה בהן...

— השגיחי נא שמא אמעד. אני אקום בכוחות עצמי... ולאחר שהיה קלה: כנראה שקודם היתה זו בחינה מלמעלה, כיצד אקבל עלי את הדין... שוב הרהר והוסיף: לגבי ידיי אין זה דין כלל, מפורש ברור הוא, בינתים הרווחתי: קידוש אחד – בצוותא...

שוב הבינה כי ה"בצוותא" זו היא. נתיישרה, סקרה את העומדים סביב המיטה, לקחה את הטס, עברה בין הצפיפות והעמידתו על גבי השולחן בצד ימין של החלות – כנהוג.

משראינו מאמציו של הסבא לקום, נתפשטו כל הידיים. כולם התכופפו קדימה דרוכים לעזרה, אולם העזרה לא נדרשה. הסבתא עמדה ליד השולחן ועל פניה שלווה השבת שנסכה עליהן ברק מיוחד שאי אפשר לתארו, ידיה משולבות, ועיניה מושפלות כלפי מטה כדרכה, בצניעות, מצפה לבעלה, כאילו שמעה צעדיו כשהוא חוזר מבית הכנסת. משום שהכרונה היטב, לא תמהנו על קור-רוחה, אבל חשבנו שבכל זאת לא תוכל לעמוד נגד דמעה אחת לפחות, אולם קדושת השבת ושמחתה ניגרו מעיניה, אז הרגשנו יותר מאשר במשך כל השנים, מה רבה חיבתה לבעלה.

הסבא הוציא רגל אחת מתחת לשמיכה, בדק יכלתה של הרגל ע"י נענוע אצבעותיה, אח"כ הסתובב, הוציא רגל שניה, שוב נענע אצבעותיה, סמך שתי ידיו על דופני המיטה. היא נאנחה קלות, למיטה מותר היה להתאנח ואילו אנו, אומללים, מלאים היינו צעקות כרמון והחרשנו. ככה ישב כמה דקות, כנראה כדי לבדוק את עצמו, ופתאום קם ועמד על רגליו. זעזוע עבר על כולנו, כל אחד מאתנו דרוך היה עד קצה אפשרותו, עקבנו אחרי כל נדנד אבר של סבא, חששנו שמא פתאום יעזבוהו כוחותיו והוא יפול אחורנית. זוכר אני עדיין, שציירתי בדמיוני במהירות הבזק כיצד סבא נופל אחורנית, ראשו נחבט בדופן המיטה, והוא נשאר כך ללא קום. זוכר אני שכולי רטוב זיעה הייתי, טיפות גדולות ניגרו מפני לתוך זקני, אולם חששתי לנגבם מאימתה של סבתא. הייתי בטוח, כי כולם נמצאים באותו מצב.

אולם הסבא לא מעד. נשאר נעמד כשהוא תוהה על עצמו, שולח מבטים מלוכסנים כלפי סבתא. היא לא יכלה להסתיר מאור פניה, נתקרבה אליו אוטומטית, אולם מיד מיהרה לחזור למקומה, מצד ימין של הכסא עליו ישב סבא. היא תקנה את המפה, ואמרה: נו?...

— כן, כן. אני בא, בודאי שבא, אני...

וככה הוא הלך... הושיט רגלו האחת כאילו בדק את הקרקע שמתחתיו, נעמד על רגל זו והושיט את השניה. החיוך נפל מבין שערות זקנו וצעד אחריו. האימה בעיני כולנו ליוותה אותו. צעדיו היו תמיד קטנים, מדודים. כעת הוא צעד עקב בצד אגודל, ראשו הגדול קצת שמוט לאחוריו, עיניו צמודות לפניה השלוות של סבתא, ראיתי כיצד הוא שואב מהן כוח להמשיך בהליכה, היא הביטה עליו באותה שלווה-הרוח שהסכנו לה מימים ימימה – בעלה בא לקדש על היין והנה הכל מוכן והיא מחכה לו. הוא פסע בין המצטופפים מבלי להשען על מישור. עיניו צעדו אחריו, כל עצב בגופנו רטט. ראיתי דמעות בעיניהם של כמה צעירים. הזקן שבבניו עמד מן הצד בעיניים עצומות, ראיתי את ידי הקמוצות כשהן מקמטות מטפחת, ועל ידו בנו הבכור שגם בו נזרקו שערות שיבה והוא נשען על הכותל וכל גופו מרטיט.

וסבא צעד הלאה.

בין המיטה לשולחן היה מרחק של שני מטרים ויותר, הוא הלך זמן ארוך מאד, יותר מדי ארוך, שכן בשעה שהגיע לשולחן, נשען עליו והביט על הסבתא בחיוך עייף. הרגשתי שאני עייף עד מוות, שלא אוכל היום לאכול סעודת שבת כהלכתה, שאני רטוב כולי.

סבתא חייכה חיוך עליז... נו... כעת עושים קידוש... ש...שא....!

— יום השש...!...

מהיכן לקח שוב את הקול הזה שמלפני שלשים שנה? הרי בשנים האחרונות נצטרד קולו, נדמה היה כאילו משהו מפריע לו לדבר. הוא תמיד היה מפסיק באמצע הקידוש ובולע את הרוק או מנסה ע"י שיעול לנקותו. הפעם היה קולו צלול, נקי. המלים יצאו ברורות מגרונו. הוא לא התנועע, כדרכו, בשעת קידוש, אולם בסיום התחיל להתנועע, לסלסל בקולו. לא רצה לסיים מהר את הקידוש הזה, הנעים כל מלה, הדגיש תוך סלסול את פירושה וכאשר גמר מיהרה סבתא להושיבו על הכסא ולחשה לו:

— אתה מרגיש יותר טוב, נכון? תשתה בעצמך רוב הכוס.

הוא תמה עליה: בודאי אשתה בעצמי, אלא שגם את צריכה לשתות. זה הקידוש שלנו בצוותא. עוד פעם קידוש, זה שווה משהו. הא?

— הרבה מאד – ענתה סבתא במנוחה. לקחה מידו את הכוס, שתתה קמעא, העמידתו על הטס ואמרה לכולנו:

— נו, כעת אתם יכולים ללכת הביתה, אתם ודאי עייפים...

— לא! אמר הסבא בקול החלטי. מה הבהלה. הכל ילך לאט-לאט. עלי עוד לומר להם משהו. מה את אומרת?

היא לא היססה אף רגע:

— בודאי שישארו. אתה רוצה לומר כעת או ברצונך לחזור למיטה?

— המ... עכשיו למיטה? לא! עלי עוד לעשות משהו...

— טוב. אני יכולה לעזור לך?

— כמובן. נעשה את זה ביחד, בצוותא, את מבינה, בצוותא.

ג.

הוא הסתובב אלינו. סקר אותנו במבט אחד, אחר כך שוב הסתובב לעבר הסבתא ואמר אליה:

— זכינו לקדש על היין פעם נוספת – בצוותא. כמה זמן קדשנו ביחד על היין?

— ששים ושתים שנה ושלשה חדשים ומחצית החודש, ענתה בשקט.

— וקידוש זה לא לקחת בחשבון בוודאי, הא?

— לא.

— ובכן, רצו מן השמים שנימצא יחד עוד פעם אחת לקידוש. זוהי שעה גדולה בשבילנו, הא?

— כן, שעה גדולה מאד, אמרה וקולה נחנק, זו הפעם הראשונה בערב גדול זה.

— אז עלינו, זאת אומרת, על שנינו, לצאת לריקוד לכבוד המאורע הגדול הזה. אמנם לא רקדנו במשך למעלה מששים שנות חיינו ביחד, אולם הפעם זוהי מתנה מן השמים וצריכים אנו לשמוח על כך.

סבתא הרימה את עיניה הקטנות לעומתו. קמטים אחדים נזדקפו ונעלמו ברגע זה. היא תיקנה את שביסה, חיוך אמהי ירד על פניה ונתנסך סביבה בד' אמותיה. הוא הוציא מטפחת מבית שחיו, זרקה לעומתה והיא חטפתה בהושטת יד זריזה וצעירה.

— נו... נו....

עייפותנו נעלמה מאחורי החלון התמה. מרוב פחד נתרעדה המנורה. אחד הנערים מיהר לעזוב את החדר. נדחקנו אל הכתלים במבט עיניה המהיר של סבתא. כשלעצמי לא הרגשתי כלל מה אני עושה, הייתי כולי מהופנט מהנעשה ברגע זה, שכחתי שרגלי מועדות, שכולי מכוסה זיעה, שבבית מחכה לי משפחתי ובודאי כבר

שפכו כל דמעותיהן על הסבא שהלך לעולמו, בה בשעה שהוא מתרומם כעת מכסאו, נעמד בפישוק רגלים באמצע החדר, מושיט ידו כלפי סבתא והיא מושיטה לו קצה המטפחת והוא מתחיל לרקוע ברגליו...

אומר אני לכם לרקוע ברגליו! ממש! ברגליו שעוד לפני שעה קלה נחו מתות, אותן הרגלים עצמן רקעו על רצפת החדר המגוהצת למשעי וטפטפו טפטוף רקדני כדרך הצעירים. פוזמקאותיו הלבנות הבהבו באפילה ששררה על הרצפה. רשרוש הרגליים דפק באזני כרעמי אלפי תופים. עקבתי אחרי כל ניד גופו וראיתי שהוא מתרענן, הולך ונעשה צעיר יותר. סבתא הסתובבה סביבו כדרך ה-"מצוה טענציל" בעת חתונות משלנו. התרחקה, התקרבה, כופפה ראשה הקטן לעומתו כיפוף גרציני כאשה המקשטת עצמה בפני בעלה, טופפה ברגליה הקטנות לעומת רגליו, וכשהיא נתרחה ממנו, התקרב הוא אליה בצעדים קלילים, על קצות אצבעותיו טופף אליה, הוציא המטפחת מידה בתנופה מהירה ונופף לעומתה בקריצת עינים שובבות. אז היא הסתובבה סיבוב של ברוגז, הפנתה גבה אליו והשפילה עיניה כאומרת: מה לי ולך? והוא מתקרב אליה יותר, מנפנף במטפחת, מסלסל בזקנו, מצדד אליה עד שקצה המטפחת נופל לתוך ידה ושוב מתרקדים שניהם בצוותא זה ליד זה, זה מול זה, הלוך ורקוד, הלוך ורקוד...

— אוי, טאטע! נאך א קידוש... נאך א קידוש, נאך א קידוש... (אוי, אבא! עוד קידוש... עוד קידוש...). בקולו לא נשמעה עייפות כלל. חשבנו שהסבתא תמהר להחזירו למיטתו, אולם כעת היא רקדה לידו בעינים עצומות – קטנה, שבירה, מלאה חכמת חיים, וחדוות יצירה ומנוחה שאין לבטאה במלים. אולי עברו ברגעים גדולים אלה כל ששים שנות חייה המאושרות לידו. היא ידעה שהוא הולך למות, והיא – גם היא זמנה הגיע. והיא רקדה ריקוד של תודה לבורא העולמים על המתנה הגדולה שניתנה לה במשך ששים שנה ומעלה – – – חיים!

— אוי טאטע! נאך א קידוש... נאך א קידוש, נאך א קידוש... זה לא היה ניגון אלא פקעת של זכרונות מלאות תודה ואושר. היתה זו התפרצות חד-פעמית ואחרונה שלא ראינו ולא נראה דוגמתה. זה היה ריקוד שקיפל בתוכו את כל האדם. הנער, האיש, הסבא, המת, המצבה, הקדיש – כל האדם רקד כאן את ריקודו האחרון והמאושר ביותר. הרגשתי דחיפה בצד. לצדי עמד הקשיש שבאחי, נינים כבר היו לו, שערותיו הלבנים מזמן. הוא עמד לידי כל הזמן כבול עץ, מבלי להניע אבר. עיניו היו סגורות, פיו קמור, גבות עיניו פרפרו קמעא מתוך עצבנות. כעת הוא דחף אותי... נו!...

— מה נו? – שאלתי בלחישת. הוא פקח עיניו והביט בי בדומיה... הוציא ידיו מתוך כיסי הקפוטה המשובצת והתחיל לטפוח בשקט לקצב רשרוש הרגליו הרוקדות. אני פחדתי לעשות זאת מאימתה של סבתא. אולם היא שמעה את הטפיחות הקלות, הרימה עיניה בתמהון, כאילו רק כעת נזכרה שאנו עדיין נמצאים. נתחייכה, וזה היה האות שהיא מסכימה לכך. ואז התחיל האח הקשיש לטפוח כף אל כף ולשיר:

— אוי טאטע! נאך א קידוש... נאך א קידוש, נאך א קידוש... ואחריו התחילו כולם למחות כפיים לקצב ריקודם של סבא וסבתא, ולשיר את השיר שלא היה שיר כלל, אלא פקעת של זכרונות מאושרים. אינני יודע כמה זמן מחינו כף וכמה זמן רקדו סבא וסבתא. יודע אני שמיד לאחר שסבא חזר למיטתו, הלכתי הביתה וכל הדרך בכיתי, אף כי יודע אני שאסור לבכות בשבת, אולם היו אלה דמעות של אושר שלא ידעתי עד כה.

ובמוצאי שבת הלך סבא לעולמו...